

NATALIJA ŽIVKOVIĆ

KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTINJA – (NE)PRIMENA ZAKONA U PRAKSI

Poslednjih decenija u mnogim državama donose se zakoni koji se odnose na dobrobit životinja i koji sankcionišu okrutna ponašanja ljudi prema životinjama. U našem pravu, takva ponašanja sankcionisana su krivičnim delom ubijanje i zlostavljanje životinja iz čl. 269 Krivičnog zakonika. Međutim, zabrinjava činjenica da je u praksi, prema izveštajima Udruženja za zaštitu životinja, u periodu od 2006. do 2018. godine počinjeno 6500 slučajeva ubijanja i zlostavljanja životinja, dok su sudovi u periodu od 2006. do 2020. godine osudili svega 299 lica za navedeno krivično delo. U radu je najpre dat prikaz pravnog položaja životinja kroz istoriju, a zatim autor iznosi mišljenje na koji način životinjama treba pružiti pravnu zaštitu. Analizirana je praksa radi odgovora na pitanje – da li se zakonske norme koje štite životinje primenjuju u praksi i eventualno, koji je razlog neprimenjivanja zakona. Dat je i predlog određenih izmena zakonskih rešenja.

*Ključne reči: životinje, ubijanje i zlostavljanje, krivičnopravna zaštita, praksa, nepri-
mena zakona*

U V O D

Čovekov odnos prema životinjama vekovima se bazirao na njihovom eksploataciji.¹ Početak širenja osećanja da se prema životinjama mora humano

---

Natalija Živković, doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, e-mail: *nataly.zivkovic@gmail.com*.

¹ Ana Batričević, *Krivičnopravna zaštita životinja*, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu, 2012, 31.

postupati, vezuje se tek za drugu polovinu 18. veka i pojavu ideja prosvetiteljstva.² Usvajanje prvih zakona posvećenih zaštiti i dobrobiti životinja vezuje se za 19. vek i zemlje *common law* sistema – SAD i Veliku Britaniju, dok je u zemljama evropsko-kontinentalne pravne tradicije to učinjeno nešto kasnije.³ U savremenim pravnim sistemima, životinje se uglavnom kvalifikuju kao objekti prava, i kao takve izjednačavaju se sa pokretnim stvarima. Ipak, ono što jedna država vrednuje kao vlasništvo, druga može vrednovati kao život. Tako nastaju osnovne razlike u zakonima koji se tiču zaštite životinja.⁴ Poslednjih decenija prisutni su naponi i tendencije da se poboljša pravni položaj životinja, u smislu priznanja njihovih interesa, odnosno njihove zaštite najpre radi njih samih, a tek potom radi dobrobiti društva u celini.

U našem zakonodavstvu, 2009. godine donet je Zakon o dobrobiti životinja – ZDŽ.⁵ Iz samog naziva Zakona i njegovog člana 1 vidljiva je intencija zakonodavca da se zaštiti dobrobit životinja radi njih samih jer su osećajna bića. U tu svrhu Zakon propisuje određena prava, obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica, kao i preduzetnika. Pored toga, u naše krivično zakonodavstvo 2006. godine uneto je krivično delo ubijanje i zlostavljanje životinja koje predviđa da će se kazniti „ko kršeći propise ubije, povredi, muči ili na drugi način zlostavlja životinju“. Mada je zakonska odredba sasvim jasna, po mišljenju nekih uglednih teoretičara ovim krivičnim delom suštinski se ne štiti životinja već čovek, odnosno „štite se osećanja koja čovek ima prema životinjama i njegova odgovornost koju on prema njima treba da ima.“⁶

I pored navedene pravne zaštite životinja u našoj zemlji, stanje u praksi je zabrinjavajuće. Poslednjih godina ne iznenađuju naslovi poput sledećih, „U Obrenovcu pronađen obešen pas“, „Obesio mačku, pa se pohvalio na Instagramu“, „Šutirao štene na ulici“. Organizacija za poštovanje i brigu o životinjama (ORCA) tvrdi da je u periodu od 2006. do 2018. godine stručno obradila i analizirala 6.500 slučajeva zlostavljanja i ubijanja životinja.⁷ Ovakva ponašanja s jedne strane nailaze na

---

² Milan Paunović, *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Radnički univerzitet Đuro Salaj, Beograd, 2004, 14-15.

³ A. Batrićević, op.cit., 40, 58.

⁴ Paige M. Tomaselli, „Detailed Discussion of International Comparative Animal Cruelty Laws“, <https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-international-comparative-animal-cruelty-laws>, 22.03.2021.

⁵ Zakon o dobrobiti životinja – ZDŽ, *Sl. glasnik RS*, br. 41/2009.

⁶ Zoran Stojanović, *Komentar krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd, 2018, 864.

⁷ Da li su životinje u Srbiji zaštićene – šta kaže statistika?, <https://orca.rs/da-li-su-zivotinje-u-srbiji-zasticene-sta-kaze-statistika/>, 21.03.2021.

društvenu osudu i krivičnopravno su sankcionisana propisivanjem krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja (čl. 269 Krivičnog zakonika – KZ).⁸ Međutim, s druge strane, od 2006. godine, kada je navedeno krivično delo propisano, do kraja 2020. godine u Srbiji je za ubijanje i zlostavljanje životinja osuđeno svega 299 punoletnih lica.⁹ Nameće se pitanje, zašto u praksi ima 25 puta manje osuda od prijavljenih slučajeva ubijanja i zlostavljanja životinja. S obzirom na veliku tamnu brojku koju vuče ovo krivično delo, upitno je i jesu li izrečene sankcije adekvatne u smislu ostvarivanja generalne i specijalne prevencije, kao i da li su propisane kazne dovoljno visoke.

ISTORIJSKI OSVRT, *RATIO LEGIS* ZAŠTITE ŽIVOTINJA I DILEME

Vekovima unazad, čovek je koristio životinje za svoje potrebe i u skladu sa tim se ophodio prema životinjama, često im nanoseći patnju i bol. U ljudskoj svesti nije se nailazilo na empatiju za osećanja životinja.

Prve pravne akte koji regulišu određene odnose ljudi povodom životinja nalazimo još u starom veku. Tako Zakonik Lipit – Ištara koji datira oko 1930. (ili oko 1900.) godine p.n.e. i Hamurabijev zakonik iz 1680. (ili oko 1750.) godine p.n.e.¹⁰ štite životinje od određenih ponašanja ljudi. Međutim, navedeni zakonici štite životinje kao pokretne stvari koje vlasniku donose ekonomski interes. Za razliku od toga, Hetitski zakonik, donet 1650-1500. godina p.n.e. sadrži dve odredbe kojima zabranjuje seksualno opštenje sa životinjama poznato kao bestijalnost. Tako je smrtna kazna bila zaprećena čoveku koji bi imao seksualni odnos sa kravom, svinjom ili psom.

U srednjem veku odnos čoveka prema životinjama pretežno su determinisala verska učenja u kojima se susrećemo sa stavom da čovek nije ravnopravan sa drugim stvorenjima, već ima pravo upravljati florom, faunom i uopšte Zemljom. Tako većina srednjovekovnih izvora prava tretira životinje kao pokretne stvari, pridajući im značaj u skladu sa njihovom ekonomskom vrednošću.

U novom veku konačno dolazi do preobražaja ljudske svesti o odnosu prema životinjama. U anglosaksonskim zemljama obrazuju se pokreti za zaštitu prava

---

⁸ Krivični zakonik – KZ, *Sl. glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

⁹ Podaci su preuzeti iz Biltena Republičkog zavoda za statistiku br. 2006-2019, <https://www.stat.gov.rs/publikacije/?a=14&s=&d=5&r=>, 30.03.2021.

¹⁰ U teoriji je sporno koje godine su doneti navedeni zakonici. Autor je naveo podatke prema: Sima Avramović, Vojislav Stanimirović, *Uporedna pravna tradicija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011, 60.

i dobrobiti životinja, a kao rezultat njihovog angažovanja usvajaju se i prvi zakoni koji se bave zaštitom životinja. Prvi zakon koji predviđa zaštitu životinja od ljudske okrutnosti jeste *The Body of Liberties*, donet 1641. godine na teritoriji današnjih SAD. Ovaj Zakon garantuje 100 sloboda, a pod brojem 92 nalazi se zabrana okrutnosti prema životinjama (*Cruelty to animals forbidden*) koja propisuje da niko ne sme vršiti bilo kakvu svirepost ili okrutnost prema životinjama koje se uobičajeno drže za čovekove potrebe. Pored toga, u SAD su doneti brojni propisi koji se isključivo odnose na zaštitu životinja. Jedan od značajnijih je Zakon usmeren na efektivniju prevenciju okrutnosti prema životinjama (*An Act for the More Effectual Prevention of Cruelty to Animals*) donet 1867. godine u državi Njujork, s obzirom na to da se danas važeći zakoni 41 savezne države i distrikta Kolumbija zasnivaju upravo na njemu.¹¹

Iako je u evropskokontinentalnim državama nešto kasnije došlo do pravnog regulisanja zaštite životinja, poslednjih par decenija učinjen je značajan pomak. Tako je primera radi, osnovna svrha nemačkog Zakona o zaštiti životinja iz 1986. godine da štiti život i dobrobit životinja kao nama srodnih bića. Gotovo identičnu svrhu ima i austrijski Zakon o dobrobiti životinja iz 2004. godine koji takođe naglašava da su životinje srodna bića, dok je švajcarski Zakon o dobrobiti životinja iz 2008. godine prvi zakon u svetu koji je uveo proklamaciju ne samo dobrobiti već i dostojanstva životinja.¹² U okviru Evropske Unije, kao i Saveta Evrope donete su brojne konvencije i deklaracije koje se odnose na zaštitu životinja, a posebnu pažnju izazvale su Univerzalna deklaracija o pravima životinja (*Universal Declaration of Animals Rights*) iz 1978. godine i Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja (*Universal Declaration of Animal Welfare*) iz 2000. godine, koje još uvek nisu usvojene od strane OUN-a, već su predložili akata.

Univerzalna deklaracija o pravima životinja¹³ ukazuje da život, kao dobro od neprocenjive vrednosti, podjednako pripada svima, ljudima, životinjama i biljkama, te da i životinje na sebi svojstven način, a opet blizak čoveku, osećaju

---

¹¹ O pravnom položaju životinja u zakonicima iz starog i srednjeg veka i o pravnom položaju životinja u novom veku u zemljama *common law* sistema navedeno je prema A. Batrićević, op.cit., 33-58.

¹² Koncept dostojanstva životinja podrazumeva da životinja ima svojstvenu vrednost koju ljudi moraju da poštuju kada sa njom postupaju. Više o konceptu dostojanstva životinja u švajcarskom pravu vidi Gieri Bolliger, „Legal Protection of Animal Dignity in Switzerland: Status Quo and Future Perspectives“, 22 *Animal L.* 311, 2015-2016, 335-337.

¹³ Univerzalna deklaracija o pravima životinja usvojena je na konferenciji Međunarodnog saveza za zaštitu životinja (*International League for Animal Rights*) 15. oktobra 1978. godine uz podršku UNESCO.

zadovoljstvo, patnju, bol i sl.¹⁴ Deklaracija je izmenjena 1989. godine, a izmena se ogleda u tome što se ne insistira samo na zakonskoj zaštiti životinja, već i na priznanju njihovog „specifičnog pravnog statusa“ (*specific legal status*). Čini se da atribut „specifičan“ ukazuje na drugačiji status od onog koji su do tada imale u većini pravnih sistema, a to je status pokretne stvari.¹⁵ Implementacija ove odredbe u nacionalna zakonodavstva gde životinje imaju status pokretne stvari, imalo bi za posledicu da životinje u krivičnom pravu od objekta radnje postanu objekat krivičnopravne zaštite i to kao bića koja imaju određenu vrednost *per se*.¹⁶

Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja¹⁷ u svojoj preambuli naglašava da su životinje osećajna bića, da njihova dobrobit zaslužuje pažnju i uvažavanje država članica, te Deklaracija garantuje „pet sloboda“ koje predstavljaju smernice za postizanje dobrobiti. Kritičari ukazuju da ova Deklaracija oličava „filozofiju dobrobiti životinja“ i opisuje ideale, ali ne postavlja precizne standarde dobrobiti, te da neće generisati značajna poboljšanja u zakonima o dobrobiti životinja širom sveta.¹⁸

Dakle, Univerzalna deklaracija o pravima životinja, nametanjem jasnih obaveza državama članicama i utvrđivanjem posebnog pravnog statusa životinja, daleko prevazilazi odredbe Univerzalne deklaracije o dobrobiti životinja. Međutim, Univerzalna deklaracija o pravima životinja nije široko prihvaćena.¹⁹

Sledeći značajan akt, Američka povelja o pravima životinja (*United States Animal Bill of Rights*), koja takođe nije široko prihvaćena, priznavala je pravo životinjama da budu slobodne od eksploatacije, okrutnosti, zanemarivanja i zlostavljanja, i da njihovi interesi budu zakonom zaštićeni i zastupani na sudu.²⁰

---

¹⁴ Nataša Stojanović, „Osnovni principi Univerzalne deklaracije o pravima životinja“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš, 2004, 143.

¹⁵ A. Batrićević, op.cit., 141.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Univerzalna deklaracija o dobrobiti životinja predstavlja međuvladin sporazum, čije je usvajanje predloženo OUN-u, a ukoliko bi bila usvojena od strane OUN-a predstavljala bi neobavezujući skup principa sa ciljem da se omogući nacionalnim vladama da uvedu i poboljšaju zakone i inicijative o zaštiti životinja. Zalaganje za usvajanje Deklaracije, Evropska Unija je izrazila zaključkom Saveta od 23. marta 2009. godine. Takođe, i Vlada Republike Srbije izrazila je podršku usvajanju Deklaracije posebnim zaključkom donetim krajem 2009. godine. Za sada je Deklaraciju podržalo 46 država i još 17 ministarstava iz drugih država.

¹⁸ Miah Gibson, „The Universal Declaration of Animal Welfare“, 547, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/DeakinLawRw/2011/22.pdf>, 26.03.2021.

¹⁹ Više, M. Gibson, op. cit., 549.

²⁰ *Ibidem*.

Iz navedenog zaključujemo da su dosadašnji pokušaji pravne zaštite instrumentima koji promovišu prava životinja i pružaju snažnu zaštitu životinjama uglavnom bezuspešni.²¹

Jedan od glavnih argumenata koji ističu protivnici priznavanja prava životinja jeste da, ukoliko bi zakon životinjama dao položaj subjekta prava, istovremeno bi morao da im dodeli i položaj nosioca dužnosti.²² Nadalje, oni se pozivaju na R. Lukića koji, govoreći o pravima i obavezama, ističe da svako pravo jednog subjekta pretpostavlja dužnost drugog i obrnuto. Pravo i dužnost su tako tesno povezani i korelativni pojmovi da se ne mogu zamisliti jedno bez drugog.²³ Navedeni argument podupire se činjenicom da životinje u praksi ne mogu biti nosioci obaveza. Ove primedbe su osnovane ako se kao subjekti prava uzmu samo ljudi. Međutim to shvatanje koje je odgovaralo duhu svog vremena, danas je prevaziđeno jer pravila univerzalnog morala, a pogotovo hrišćanstva zahtevaju da se životinje priznaju kao objekat pravne zaštite i subjekti prava *per se*.

U srpskom zakonodavstvu, ZDŽ ne predviđa prava životinja, već nabraja prava, obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica, kao i preduzetnika u svrhu ostvarivanja dobrobiti životinja. U teoriji se ističe da razlog takve zakonodavne tehnike leži u tome što interesi životinja nisu nigde bili propisani, već ih navedeni Zakon izvorno postavlja.²⁴ Uporednopravno, susrećemo se sa rešenjima gde su interesi životinja ustavna kategorija. Tako odredbe ustava Nemačke, Švajcarske i Austrije neposredno proklamuju zaštitu životinja.²⁵ Primera radi, u Nemačkoj je to učinjeno na način da Ustav, u delu koji se odnosi na načela, nalazi mesta i za načelnu zaštitu životinja. Na taj način sve grane vlasti u nemačkom pravnom poretku imaju obavezu da interes životinja izmere jednakim „tegovima“ kada ga stavljaju na vagu sa pravima i slobodama ljudi, jer obe pravne kategorije imaju isti izvor – nemački Ustav.²⁶

Iz svega iznetog zaključujemo da društvo u celini još uvek nije spremno da prihvati ideju priznanja prava životinjama. To je i očekivano, budući da sve do skoro jedva da je postojala ikakva svest i saosećanje sa patnjama životinja. Zato je u ovom stupnju društvenog razvoja prikladnije insistirati na priznanju posebnog *per se* pravnog statusa životinja. *Per se* pravni status podrazumevao bi da se životinje

²¹ M. Gibson, op. cit., 550.

²² Branislav Ristivojević, Tatjana Bugarski, „Krivično delo „ubijanje i mučenje životinja“ iz člana 269. KZ RS u svetlu Zakona o dobrobiti životinja“, *Nauka, bezbednost, policija*, br. 1, Beograd, 2014, 7.

²³ Radomir Lukić, *Teorija države i prava; II deo: Teorija prava*, Beograd, 1995, 172-173.

²⁴ B. Ristivojević, T. Bugarski, op.cit., 10.

²⁵ Nataša Stojanović, „Deset godina Zakona o dobrobiti životinja Republike Srbije“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu* (ur. Slobodan Orlović), br. 2, Novi Sad, 2019, 447.

²⁶ B. Ristivojević, T. Bugarski, op.cit., 12.

ne izjednačavaju sa pokretnim stvarima jer su svesna i osećajna bića, već da im se priznaju određeni interesi. Takav status životinja trebao bi, mada to nije neophodno, da ima potporu i u Ustavu kroz načelnu zaštitu životinja kao osećajnih bića. Tada ne bi bilo sporno mogu li se životinje u krivičnom pravu tretirati kao objekat krivičnopravne zaštite, s obzirom na to da ih „štiti“ Ustav.

Na kraju, da li govorimo o pravima ili interesima životinja, da li su životinje objekat zaštite ili samo objekat radnje krivičnog dela, pitanje je vrste pravne regulative za koju se zakonodavac odlučio. Određena ponašanja ljudi koja životinjama nanose bol i patnju svakako su krivičnopravno inkriminisana kroz krivično delo ubijanje i zlostavljanje životinja kao i kroz brojne prekršaje. Stoga, ključno pitanje je da li se zakonske norme koje štite životinje primenjuju u praksi ili su mrtvo slovo na papiru.

DA LI SE ZAKON PRIMENJUJE U PRAKSI

Statistika

Krivičnim delom ubijanje i zlostavljanje životinja zaprećena je novčana kazna ili kazna zatvora do 2 godine za učinioca koji kršeći propise ubije, povredi, muči ili na drugi način zlostavlja životinju (st. 1 čl. 269 KZ). Teži oblik dela postoji kada se izvrši prema većem broju životinja ili u odnosu na životinju koja pripada posebno zaštićenim životinjskim vrstama, a propisana je novčana kazna ili kazna zatvora do 3 godine (st. 2 čl. 269 KZ). Drugi teži, odnosno poseban oblik odnosi se na borbe životinja. Zakon propisuje da će se kazniti zatvorom od 6 meseci do 3 godine i novčanom kaznom ko iz koristoljublja organizuje, finansira ili je domaćin borbe između životinja iste ili različite vrste ili ko organizuje ili učestvuje u kladnju na ovakvim borbama (st. 3 čl. 269 KZ).

U praksi su mnogobrojni slučajevi ubijanja i zlostavljanja životinja. Samo je organizaciji ORCA u periodu od 2006. do 2018. godine prijavljeno 6.500 slučajeva koje je stručno obradila i analizirala. ORCA je utvrdila da je najčešće prisutno fizičko zlostavljanje životinja (52%), zatim zanemarivanje (32%), psihičko zlostavljanje (13%), i na kraju hordašenje (2%) i seksualno zlostavljanje životinja (1%).²⁷ Međutim stanje u praksi u pravosuđu je sasvim drugačije. U periodu od 2006. do 2019. godine podneto je svega 2172 krivične prijave i to 1202 prijave protiv poznatog učinioca i 970 prijava protiv nepoznatog učinioca. Kod punoletnih lica, od 2172 prijavljena slučaja do podizanja optužnog akta došlo je u svega 400 krivičnih postupaka, a doneto je 285 osuđujućih presuda. Pri tome, samo 26 lica osuđeno je na kaznu

---

²⁷ Da li su životinje u Srbiji zaštićene – šta kaže statistika?, <https://orca.rs/da-li-su-zivotinje-u-srbiji-zasticene-sta-kaze-statistika/>, 21.03.2021.

zatvora, dok su drugi osuđeni na lakšu sankciju. Kada su u pitanju maloletnici, protiv njih je u periodu od 2006. do kraja 2019. godine podneto 46 krivičnih prijava, osuđeno je 13 maloletnika (2 starija i 11 mlađih maloletnika), ali nikom nije izrečen maloletnički zatvor niti druga zavodska mera.²⁸

Tabela: Krivično delo ubijanje i zlostavljanje životinja – punoletni učinioci

Godina	Broj podnetih krivičnih prijava	Odbačene krivične p.	Broj optuženih	Osuđujuće presude	Kazna zatvora	Uslovna osuda	Novčana kazna
2006.	32 (30p + 2n)	19	1	1	0	1	0
2007.	80 (73p + 7n)	49	13	13	0	9	3
2008.	115 (94p + 21n)	39	34	27	4	6	10
2009.	116 (87p + 29n)	51	33	28	1	15	11
2010.	123 (84p + 39n)	40	28	22	0	12	9
2011.	196 (120p + 76n)	58	38	27	1	18	7
2012.	178 (69p + 109n)	35	43	23	1	11	10
2013.	165 (84p + 81n)	55	57	30	5	14	11
2014.	200 (89p + 111n)	64	36	25	6	9	9
2015.	205 (75p + 130n)	52	32	23	1	14	7
2016.	185 (110p + 75n)	93	20	11	3	5	3
2017.	193 (96p + 97n)	82	19	16	0	12	3
2018.	195 (89p + 106n)	66	18	13	0	11	1
2019.	189 (102p + 87n)	72	28	26	4	17	3
2020.	192 (*)	*	*	14	2	10	0
Ukupno	2364 (1202p + 970n + *)	775 + *	400 + *	299	28	164	87

- Slovo p u tabeli označava poznate učinioce, slovo n označava nepoznate učinioce.

- Podaci koji nisu dostupni označeni su znakom *

Uočava se raskorak između broja slučajeva ubijanja i zlostavljanja životinja obrađenih i analiziranih od strane organizacije ORCA (6500) i broja podnetih krivičnih prijava (1983) u periodu od 2006. do 2018. godine, što znači da ovo krivično delo ima veliku tamnu brojku. U praksi građani koji su svedoci nasilja nad životinjama, oni koji su pronašli zlostavljanu ili ubijenu životinju ili imaju informacije o zlostavljanju životinja, radije obaveste određeno udruženje za zaštitu životinja ili zovu Upravu za veterinu, dok se ređe odlučuje da obaveste policiju ili da neposredno podnesu krivičnu prijavu tužilaštvu.

²⁸ Svi podaci preuzeti su iz Biltena Republičkog zavoda za statistiku br. 2006-2019.

S obzirom na to da svaki vid zlostavljanja životinja ne predstavlja krivično delo, već je u nekim slučajevima reč o prekršaju,²⁹ u praksi se dešava da Uprava za veterinu i MUP prebacuju nadležnost jedna na drugu.³⁰ Građani zato bivaju u nedoumici kome da prijave delo. ZDŽ u čl. 3 st. 3 propisuje dužnost svakog građanina Republike Srbije da spreči i prijavi ministarstvu nadležnom za poslove veterinarstva (a to je Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede) ili MUP-u, sve oblike zlostavljanja životinja i ugrožavanja njihovog života, zdravlja i dobrobiti. Sa druge strane, ukoliko se radi o krivičnom delu ubijanja i zlostavljanja životinja, građani imaju dužnost da podnesu krivičnu prijavu nadležnom javnom tužiocu, a policija je takođe dužna da primi prijavu. Dakle, bilo da se radi o prekršaju iz ZDŽ ili krivičnom delu, građani mogu da obaveste policiju koja ima dužnost da primi krivičnu prijavu ili prijavu koja se odnosi na prekršaj.³¹ Međutim, u praksi policija nije vična da se bavi slučajevima ubijanja i zlostavljanja životinja, bilo zato što nema iskustva u postupanju u takvim stvarima, bilo zato što drugim slučajevima daje prioritet. U praksi policija neretko odbija da izađe na teren ili se slučaj završi na službenoj belešci bez podnošenja krivične prijave.

U periodu od 2006. do 2019. godine, od podnetih 2172 krivičnih prijava, odbačeno je 775. Pri tome, 494 prijave odbačene su zbog primene uslovnog ili bezuslovnog oportuniteta krivičnog gonjenja, ili zbog nedostatka dokaza. Primera radi, 2019. godine podneto je 102 krivične prijave protiv poznatih učinilaca, a iste godine 25 prijava odbačeno je zbog ispunjenja obaveza pri primeni instituta odlaganja krivičnog gonjenja. Godine 2018. bilo je podneto 89 prijava protiv poznatog učinioca, a iz navedenog razloga odbačeno je 22 prijave. Godine 2017. taj broj iznosi 25 od 96,

---

²⁹ Biće krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja prepliće se sa bićima određenih prekršaja iz Zakona o dobrobiti životinja, što izaziva probleme u praksi. Primera radi, prekršaj predstavlja kontinuirano držanje psa na lancu, uskraćivanje adekvatne hrane ili uskraćivanje lečenja kada je životinja bolesna, život životinje u neprestanom strahu, svakodnevno izlaganje životinje stresu, sprečavanje da ispoljava svoje prirodno ponašanje u skladu sa njenom vrstom itd.

³⁰ Republička veterinarska inspekcija Uprave za veterinu u okviru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede nadležna je za vršenje inspeksijskog nadzora nad sprovođenjem Zakona o dobrobiti životinja, te je dužna i ovlašćena da rešenjem utvrđuje određene mere (čl. 76 – 79 Zakona o dobrobiti životinja).

³¹ Ukoliko se radi o ubijanju ili zlostavljanju vlasničke životinje, vlasnik može pokrenuti i parnični postupak radi naknade štete. Osim krivične i prekršajne odgovornosti, upravo i mogućnost naknade štete kod ubijanja ili zlostavljanja vlasničke životinje može biti brana ovakvim delima. U vezi naknade štete zanimljivo je napomenuti da se u praksi javlja dilema može li naknada štete kod ubistva kućnog ljubimca iznositi veći iznos od tržišne vrednosti životinje, budući da je tržišna vrednost životinje često mala, primera radi pas mešanac, a sa druge strane vlasnik trpi velike duševne bolove zbog gubitka ljubimca. Opširnije o tome v. Radmila Milenković, „Naknada štete u slučaju smrti ili povrede kućnog ljubimca“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, vol. 87, br. 10, 2015, 525-542.

a 2016. godine 30 od 110 prijava odbačeno je zbog primene oportuniteta.³² Dakle, broj odbačenih prijava zbog ispunjena obaveza pri primeni instituta odlaganja krivičnog gonjenja je oko 1/4 u odnosu na broj podnetih krivičnih prijava protiv poznatih učinilaca. Iako je svaki slučaj zaseban i iziskuje posebnu analizu, ipak se generalno može zaključiti da je stav javnog tužioca prema učiniocima krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja dosta blag. Ovakva praksa javnog tužilaštva deluje degradirajuće na specijalnu i generalnu prevenciju jer šalje signal da učinilac može proći bez formalnog vođenja krivičnog postupka.

Od 2172 slučajeva gde je podneta krivična prijava, do podnošenja optužnog akta došlo je u svega 400 slučajeva, a osuđeno je samo 285 lica. Dakle, broj osuđenih lica je oko 8 puta manji od broja slučajeva koji su prijavljeni pravosudnim organima. Imajući u vidu da ovo krivično delo vuče tamnu brojku, što možemo videti iz izveštaja organizacije ORCA, a naravno da ni organizacija nema saznanja o svim slučajevima iz prakse, dolazimo do zaključka da je broj osuđenih lica minimum 25 puta manji od broja stvarno izvršenih dela.

Pri utvrđivanju sankcije konkretnom učiniocu, pored propisane kazne i otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, kriterijum je i da se postigne svrha kažnjavanja, što je između ostalog i prevencija. Praksa naših sudova pokazuje da je od 285 osuda za krivično delo ubijanje i zlostavljanje životinja zatvor izrečen u svega 26 slučajeva. Pri tome, 5 učinilaca osuđeno je na do 2 meseca zatvora, desetoro na 2-3 meseca zatvora, osmoro je osuđeno na 3-6 meseci zatvora, i svega 1 učinilac osuđen je na 6-12 meseci zatvora. Dakle, od 285 osuda svega u jednom slučaju sud je izrekao kaznu iznad polovine propisane kazne zatvora. Novčana kazna izrečena je 87 puta i to u nižim iznosima, što znači da je više nego trostruko izrečena u odnosu na kaznu zatvora. Daleko najčešće se izriče uslovna osuda, prema statistici u 154 od 285 slučajeva.³³ Uslovna osuda nije kazna već mera upozorenja. To znači da više od polovine osuđenih učinilaca nije ni kažnjeno već ih je sud samo upozorio na neadekvatnost ponašanja i posledice ponovnog oglušenja o zakonske odredbe. Ovakva praksa sudova pogubna je po prevenciju izvršenja dela, kod čoveka se ne stvara gotovo nikakav strah koji bi ga odvratilo od ponašanja jer se ne očekuje adekvatna reakcija države.

Na kraju, s obzirom na to da su uglavnom ulične životinje žrtve zlostavljanja i ubijanja, napomenimo da ZDŽ članom 7 stav 1 tačka 2 propisuje zabranu napuštanja i odbacivanja životinje čiji opstanak zavisi neposredno od čoveka. Kršenje navedene zabrane predstavlja prekršaj. Pretpostavlja se da se u našoj zemlji nalazi par stotina hiljada uličnih životinja, a u praksi osuđujućih presuda za prekršaj „napuštanja životinja“

---

³² Podaci su preuzeti iz Biltena Republičkog zavoda za statistiku br. 2006-2019.

³³ Podaci su preuzeti iz Biltena Republičkog zavoda za statistiku br. 2006-2019.

gotovo da nema. Pred Prekršajnim sudom u Beogradu u periodu od 2009. godine kada je donet ZDŽ pa do kraja 2020. godine vođeno je svega 2 postupka zbog „napuštanja životinja“, od čega je jedan okončan osuđujućom presudom, a drugi je obustavljen usled zastarelosti za vođenje prekršajnog postupka. Prekršajni sud u Nišu vodio je svega jedan postupak za navedeni prekršaj, koji je okončan rešenjem o obustavi postupka usled smrti, dok Prekršajni sud u Kragujevcu u praksi nije vodio nijedan postupak za navedeni prekršaj.³⁴ Dakle, iako građani svaki dan pronalaze desetine napuštenih štenaca i drugih životinja, u praksi se ne vode prekršajni postupci zbog napuštanja životinja. Javlja se dilema, jesu li počinioци navedenog prekršaja suviše vešti, ili su nosioci pravosudnih funkcija nemarni po ovom pitanju.

Kako povećati efektivnu primenu zakona

Da bi se statistika promenila, potrebno je poboljšati sprovođenje zakona, a to zahteva zajedničke napore tužilaštva, policije i društva.³⁵ Najpre pojedinci koji su svedoci zlostavljanja životinja, kao i oni koji su pronašli zlostavljanu životinju ili imaju informacije o zlostavljanju, moraju obavezno da prijave slučaj policiji, ili da podnesu krivičnu prijavu tužilaštvu. Drugo, policija mora da podnese krivičnu prijavu ukoliko to građanin nije učinio i da sprovede druge neophodne radnje u cilju obezbeđenja i prikupljanja dokaza. S obzirom na to da policiji u praksi nije prioritet da se bavi zlostavljanjem životinja, bilo bi prikladno obrazovati kolokvijalno rečeno „policiju za životinje“, odnosno odvojeno odeljenje pri MUP-u koje bi se bavilo ubistvima i ekstremnim slučajevima zlostavljanja životinja. Na taj način doprinelo bi se da nema prebacivanja nadležnosti sa jednog organa na drugi, građani bi uvek znali kome da se obrate, i daleko veći broj slučajeva bi bio procesuiran jer bi „policija za životinje“ bila dobro obučena da otkriva, hvata učinioce i pronalazi i obezbeđuje dokaze kod ovakvih dela.³⁶ Treće, tužioци moraju da gone učinioce krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja bez preterano popustljivog stava kroz suviše

---

³⁴ Podaci su pribavljeni zahtevom za pristup informacijama od javnog značaja koji je poslat prekršajnim sudovima u Beogradu, Nišu i Kragujevcu.

³⁵ Joseph Sauder, „Enacting and enforcing felony animal cruelty laws to prevent violence against humans“, *Animal Law Review, Lewis & Clark Law School*, Vol. 6, 2000, 18.

³⁶ Uporednopravno prisutna su različita rešenja u cilju efikasnijeg procesuiranja učinilaca krivičnog dela ubijanja i zlostavljanja životinja. U Švajcarskoj, u kantonu Cirih, višegodišnja praksa je pokazala da je uvođenje advokata za dobrobit životinja u krivičnim stvarima popravilo primenu Zakona o zaštiti životinja Švajcarske Konfederacije. Nešto drugačije rešenje javlja se u Austriji. Zakonodavac nalaže svim pokrajinama u Austriji da imenuju ombudsmana za zaštitu životinja, sa zadatkom da zastupa interese životinja. – N. Stojanović, op.cit., 459.

čestu primenu instituta oportuniteta krivičnog gonjenja.³⁷ Na kraju, sudovi moraju adekvatno da kažnjavaju učinioce, a ne samo da ih „upozoravaju“.

Pojedinačno, ne može se ni jednom organu pripisati celokupna krivica za stanje u praksi. Međutim, sadejstvo nezainteresovanosti i blagog stava policije, tužilaštva i sudova ima za posledicu da je od 6500 slučajeva koji su se javili u praksi, od čega su mnogi monstruozi, samo u *jednom* predmetu doneta osuđujuća presuda gde je izrečena kazna zatvora 6-12 meseci.

Kada govorimo o prekršaju „napuštanja životinja“, pre svega je potrebno podići svest ljudi da napuštanje životinja čiji opstanak zavisi neposredno od čoveka predstavlja prekršaj te da je potrebno da slučaj prijave policiji. Iako naizgled nije lako otkriti učinoca, dokazi najčešće ipak postoje.³⁸

Predlozi izmene zakona

U cilju uspostavljanja generalne i specijalne prevencije izvršenja dela, postavlja se pitanje koliko su adekvatne propisane sankcije. Do izmena KZ 2019. godine za osnovni oblik krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja bila je propisana novčana kazna ili zatvor do jedne godine, a Zakonom o izmenama i dopunama KZ³⁹ propisana kazna za osnovni oblik povećana je sa jedne na dve godine zatvora. Ako uzmemo u obzir sve rečeno u kontekstu činjenice da su životinje osećajna bića te, da bi bilo pravedno priznati im *per se* pravni status, uviđamo da propisane sankcije nisu adekvatne.

Napravimo paralelu – za ubistvo čoveka zaprećena kazna od 5 do 15 godina zatvora, za teško ubistvo najmanje 10 godina zatvora ili doživotni zatvor, za nanošenje teške telesne povrede od 6 meseci do 5 godina zatvora, a za nanošenje lake telesne povrede, što u praksi može biti i malo jači šamar, zaprećena je novčana kazna ili zatvor do 1 godine. Iako iz pravnih i drugih formalnih razloga život životinje ne možemo staviti na isti tas sa životom čoveka, preveliki je jaz u kažnjavanju.

---

³⁷ U SAD je čest slučaj da se tužioci odluče da ne gone učinioce koji su izvršili okrutnost prema životinji, čak i onda kada je očigledno da su krivi. Kao razlozi za navedeno postupanje navodi se sledeće. Mnogi sudovi su slabo finansirani, a zatrpani predmetima, te su tužioci prisiljeni da rade na predmetima koje mogu da dobiju. Drugi razlog je što su neki tužioci nedovoljno iskusni u procesuiranju slučajeva zlostavljanja životinja. Razlog može biti i nedostatak dokaza da se van razumne sumnje dokaže da je učinilac kriv. – Why Prosecutors Don't Prosecute, <https://aldf.org/article/why-prosecutors-dont-prosecute/>, 31.03.2021.

³⁸ Primera radi, ako su životinje ostavljene u kutiji ili kesi, na njima se mogu naći tragovi tj. otisci. Ukoliko su u pitanju štenci, može se utvrditi od koje rase potiču pa se iz kruga vlasnika takvih životinja može doći do potencijalnih izvršilaca prekršaja.

³⁹ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog Zakonika, *Sl. glasnik RS*, br. 35/2019.

Učinitelj oba dela pokazuje nasilje i bezobzirnost prema životu i telu drugog živog bića. Stoga, za stav 1 i 2 krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja trebalo bi propisati samo kaznu zatvora, tj. ukinuti novčanu kaznu koja se često izriče. Takođe, potrebno je povisiti propisane kazne zatvora, i to za osnovni oblik na minimum 6 meseci do 5 godina zatvora,⁴⁰ a za teži oblik iz stava 2 na minimum 1 godinu do 8 godina zatvora.⁴¹ Ukoliko bi se u konkretnom slučaju radilo o lakšem vidu zlostavljanja životinje, takvo ponašanje bi moglo biti okarakterisano kao prekršaj iz Zakona o dobrobiti životinja, za šta su propisane novčane kazne.

Poseban oblik iz stava 3 koji se odnosi na borbe životinja je najteži oblik jer objedinjuje druge oblike ovog dela. On obuhvata podsticanje na agresivnost, psihičko i fizičko zlostavljanje, kao i ubijanje životinja, a sve to zarad koristoljublja.⁴² Zbog toga, kod ovog oblika potrebno je ostaviti kumulativno propisano kažnjavanje novčanom kaznom i kaznom zatvora, s tim što kaznu zatvora sa zaprećenih 3 meseca do 3 godine treba povisiti na 2 godine do 12 godina zatvora. Iako brojni faktori utiču na prevenciju, uticaj pooštrene kaznene politike svakako bi bio pozitivan, dok bi kazne bile ekvivalentne učinjenom zlu budući da se radi o umišljajnom nanošenju bola i patnje drugom živom, osećajnom biću.

ZAKLJUČAK

Krivični zakonik krivičnim delom ubijanje i zlostavljanje životinja iz čl. 269 *de facto* štiti životinje. S obzirom na to da životinje u stvarnosti nisu pokretna stvar, već svesna i osećajna bića koja na Zemlji koegzistiraju sa čovekom, onda i zakon

---

⁴⁰ Trenutno se u mnogim državama razmatraju predlozi izmena zakona radi povećanja propisanih kazni za zlostavljanje i ubijanje životinja. Tako se u UK i Indiji razmatra da se za izvršenje navedenog dela zapreti kaznom do 5 godina zatvora, a u Turskoj do 7 godina. U Rusiji je kazna već povećana na maksimum 5 godina zatvora, a u Irskoj, kao i u brojnim državama SAD-a: Distriktu Kolumbija, Floridi, Džordžiji, Njujorku, Vašingtonu idr. maksimum takođe iznosi 5 godina. U Alabami, Teksasu i Luizijani kazna u određenim slučajevima može iznositi i do 10 godina zatvora. Interesantno je da je u mnogim državama SAD-a propisana različita kazna za isto delo, zavisno od toga da li je učinilac povratnik. O zaprećenim kaznama u državama SAD-a v. *Animal Cruelty Laws State By State*, file:///C:/Users/PC/Downloads/animal-cruelty-laws-state-by-state-stray-pet-advocacy%20(1).pdf, 06.04.2021.

⁴¹ Primera radi, ukoliko učinilac na monstruozan način iz čistog hira liši života 30 pasa i 10 konja, prema važećem zakonskom rešenju može biti osuđen na samo 3 godine zatvora. Zbog ovakvih primera propisanu kaznu zatvora za stav 2 treba drastično povisiti, a novčanu kaznu ukinuti.

⁴² Pojedina istraživanja ukazuju na veliku povezanost između borbi životinja i drugih kriminalnih aktivnosti, a pogotovo sa krivičnim delima koja uključuju kockanje, pripadništvo bandama, trgovinu drogom i oružjem. – Francesca Ortiz, „Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws“, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, Vol. 3, 2010, 50-54.

tako treba da ih tretira. Zato životinjama treba priznati poseban *per se* pravni status koji bi omogućio da se priznaju određeni interesi životinja i ne bi se javljala dilema jesu li životinje objekat krivičnopravne zaštite. Kako bi krivičnopravna zaštita životinja bila što efikasnija, najbolje bi bilo, mada nije neophodno, da Ustav pruži potporu takvoj zaštiti, i to propisivanjem načelne zaštite života, tela, zdravlja i dobrobiti životinja kao osećajnih bića.

Kazne koje su propisane za učinioca krivičnog dela ubijanje i zlostavljanje životinja nisu dovoljno visoke. Razlog leži u činjenici da navedeno krivično delo u sebi sadrži nasilno ponašanje, bezobzirnost prema životu i telu drugog živog bića. Pored toga, zaštita životinja bi trebalo da bude visoko pravno rangirana, što iziskuje i više kazne. Zato je potrebno povisiti propisane kazne.

Kod osnovnog oblika i oblika iz stava 2, koji se odnosi na veći broj životinja ili životinju koja pripada posebno zaštićenim životinjskim vrstama, potrebno je izbaciti novčanu kaznu. Takođe, kod osnovnog oblika predlažemo da se propisana kazna zatvora povisi na minimum 6 meseci do 5 godina zatvora, a kod oblika iz stava 2 da se povisi na minimum 1 godinu do 8 godina zatvora. Kod trećeg posebnog oblika, koji se odnosi na borbe životinja, potrebno je zadržati kumulativno propisanu kaznu zatvora i novčanu kaznu budući da se delo vrši iz koristoljublja, s tim što zaprečenu kaznu zatvora treba povećati na minimum 2 godine do 12 godina zatvora. Razlog leži u tome što je ovo najteži oblik koji u sebi objedinjuje prethodne oblike dela. On obuhvata podsticanje na agresivnost, psihičko i fizičko zlostavljanje, kao i ubijanje životinja, a sve to zarad koristoljublja.

Najbitnija pitanje je da li se zakoni koji štite životinje primenjuju u praksi. Presuda za prekršaj „napuštanja životinja“ u praksi gotovo da nema, a ulice su pune napuštenih životinja.

Da bi se statistika navedena u radu promenila, potrebno je promeniti ponašanje. Pojedinci treba revnosno da prijave slučaj policiji, ili još bolje, da podnesu krivičnu prijavu tužilaštvu. Policija mora da podnese krivičnu prijavu ukoliko to građanin nije učinio i da sprovede druge neophodne radnje u cilju obezbeđenja i prikupljanja dokaza. Bilo bi korisno uvesti „policiju za životinje“, odnosno odvojeno odeljenje pri MUP-u koje bi se bavilo ubistvima i ekstremnim slučajevima zlostavljanja životinja, što bi doprinelo da ne dolazi do prebacivanja nadležnosti sa jednog organa na drugi kao i efikasnijem rešavanju slučaja. Tužiocima treba da gone učinioce bez česte primene instituta oportuniteta krivičnog gonjenja. Sudovi moraju pre svega da kažnjavaju, a ne da „upozoravaju“ učinioce ovog dela. Ukoliko se statistika ne promeni, možemo reći da smo kao društvo pali na testu humanosti, jer kako je Mahatma Gandhi rekao, „veličina i moral jednog naroda može biti izmerena njegovim odnosom prema životinjama“.

NATALIJA ŽIVKOVIĆ
Ph.D. candidate, Faculty of Law
University of Belgrade

CRIMINAL PROTECTION OF ANIMALS
- APPLICATION OF LAW IN PRACTICE

Summary

In recent decades, animal welfare laws have been enacted in many countries, sanctioning the cruel treatment of animals by humans. In Serbian law, such behaviors are sanctioned by the criminal offense of killing and abusing animals under Art. 269 of the Criminal Code. It is worrying that in practice, according to the reports of the animal protection association in the period 2006-2018, 6500 cases of killing and abuse of animals were committed, while the courts in the period 2006-2020 convicted only 299 adult for the crime. First, this paper presented the legal position of animals throughout history, and then the author explained his view on the way in which animals should be provided with legal protection. Then, the situation in practice was analyzed in order to get an answer to the question - whether the laws that protect animals are applied in practice and possibly, what is the reason for non-application of the law. A proposal for certain changes in legal solutions was also given.

Key words: animals, killing and abuse, criminal law protection, practice, non-application of the law

Literatura

Animal Cruelty Laws State By State, file:///C:/Users/PC/Downloads/animal-cruelty-laws-state-by-state-stray-pet-advocacy%20(1).pdf.

Avramović S., Stanimirović V., *Upporedna pravna tradicija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2011.

Batričević A., *Krivičnopravna zaštita životinja*, doktorska disertacija odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu, 2012.

Bilteni Republičkog zavoda za statistiku br. 2006 – 2019, <https://www.stat.gov.rs/publikacije/?a=14&s=&d=5&r=>.

Bolliger G., „Legal Protection of Animal Dignity in Switzerland: Status Quo and Future Perspectives“, *22 Animal L.* 311, 2015-2016.

Da li su životinje u Srbiji zaštićene – šta kaže statistika?, <https://orca.rs/da-li-su-zivotinje-u-srbiji-zasticene-sta-kaze-statistika/>.

Gibson M., „The Universal Declaration of Animal Welfare“, <http://www.austlii.edu.au/au/journals/DeakinLawRw/2011/22.pdf>.

Lukić R., *Teorija države i prava; II deo: Teorija prava*, Beograd, 1995.

Milenković R., „Naknada štete u slučaju smrti ili povrede kućnog ljubimca“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, vol. 87, br. 10, 2015.

- Ortiz F., „Making the Dogman Heel: Recommendations for Improving the Effectiveness of Dogfighting Laws“, *Stanford Journal of Animal Law and Policy*, Vol. 3, 2010.
- Paunović M., *Prava životinja – savremeni međunarodni standardi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Radnički univerzitet Đuro Salaj, Beograd, 2004.
- Ristivojević B., Bugarski T., „Krivično delo „ubijanje i mučenje životinja“ iz člana 269. KZ RS u svetlu Zakona o dobrobiti životinja“, *Nauka, bezbednost, policija*, br. 1, Beograd, 2014.
- Sauder J., „Enacting and enforcing felony animal cruelty laws to prevent violence against humans“, *Animal Law Review, Lewis & Clark Law School*, Vol. 6, 2000.
- Stojanović N., „Deset godina Zakona o dobrobiti životinja Republike Srbije“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu* (ur. Orlović S.), br. 2, Novi Sad, 2019.
- Stojanović N., „Osnovni principi Univerzalne deklaracije o pravima životinja“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, Niš, 2004.
- Stojanović Z., *Komentar krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd, 2018.
- Tomaselli P.M., „Detailed Discussion of International Comparative Animal Cruelty Laws“, <https://www.animallaw.info/article/detailed-discussion-international-comparative-animal-cruelty-laws>.
- Why Prosecutors Don't Prosecute, <https://aldf.org/article/why-prosecutors-dont-prosecute/>.